

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОТЕНЦІЙНО СКЛАДНОСУРЯДНОГО РЕЧЕННЯ В СУЧАСНОМУ АНГЛІЙСЬКОМУ РОЗМОВНОМУ МОВЛЕННІ

Стаття присвячена встановленню синтаксичних особливостей потенційно складносурядних речень та аналізу семантики постпозитивних сегментованих компонентів. Ключові поняття: розчленування структури речення, потенційно складносурядне речення, постпозитивний сегментований компонент.

Аналіз розмовного мовлення орієнтується на настанови діяльній парадигми, для представників якої мова є одним із найважливіших інструментів людської діяльності, і обрана проблематика відповідає загальному зверненню сучасного мовознавства до різнобічного вивчення комунікативної парадигми мови, до аналізу взаємодії мовних і позамовних чинників з огляду на антропоцентричну спрямованість сучасних лінгвістичних студій, про що свідчать роботи А.Д. Белової, В. І. Карабана, І. П. Сусова, І.С. Шевченко.

Вивчення особливостей формування та функціонування висловлень займає значне місце в роботах багатьох дослідників англійського розмовного мовлення. Інтерактивний характер діалогічної мовленнєвої взаємодії зумовлює зосередження уваги мовознавців на дослідженні засобів її оптимізації, серед яких значною є роль гіперекспліцитності. Питання формальної надмірності висловлень в англійському розмовному мовленні порушувалися Ю.М. Скребневим, В.В. Бузаровим, О.М. Стариковою, Є.В. Пономаренко, О.Ю. Обуховою, В.О. Дмитренко.

Вивчаючи явище гіперекспліцитності в різних мовах, Ю.М. Скребнев розглядає випадки розчленування потенційно синтаксичного цілого, уточнює-пояснювальне розшифрування висловлення, вживання надмірних матеріальних елементів [1]. Є.В. Пономаренко вважає, що пояснювальні конструкції уявляють собою економне оформлення змістовно надмірного повідомлення [2]. Функціонально-семантичний аналіз уточнення як текстової категорії дозволив виділити приєднувальні, протиставлені та градаційні блоки уточнення [3]. Проте на сьогодні немає цілісного уявлення про висловлення, що мають експлікаційний характер подання інформації, що зумовило необхідність комплексного вивчення цієї проблеми.

Багато лінгвістів відзначають, що на структурне оформлення висловлень у розмовному мовленні значно впливають його дві протилежні тенденції, на позначення яких використовуються різноманітні терміни, а саме: імплікація/експлікація [1: 143, 169], економія/надмірність [4: 31], компресія/надмірність [5: 77], синкретизм/розчленованість [6: 34]. В. В. Бузаров вказує на те, що перша тенденція виявляється в стислості, "економії" мовних засобів, друга – у "багатослівності", "надмірності" мовних засобів [4: 31]. На думку Ю.М. Скребнева, розмовна специфіка виявляється на фоні нейтрального загальномовного рівня, а екстралінгвальна сутність експлікації складається в суб'єктивній недооцінці мовцем об'єктивного зв'язку між планом вираження і планом змісту мовної одиниці в нейтральній області мови [7: 15].

Застосований нами комунікативно-функціональний підхід до аналізу розмовного мовлення з урахуванням його категоріальних ознак (непідготовленості, неофіційності, особистої участі партнерів) і трьох типів конституації (контексту, візуально-почуттєвої ситуації, особистісно-аперцепційної бази) дозволив визначити **експлікаційні моделі** як формально надмірні структури, які характеризуються перенасиченням плану змісту для реалізації певної комунікативної інтенції, й встановити взаємозв'язок між складовими комунікативного акту та експлікаційним характером подання інформації. Запропонована нами дефініція охоплює всі три аспекти вивчення синтаксичних одиниць – структура, зміст, функція.

Запропонована стаття присвячена дослідженню формальної надмірності синтаксичних побудов у сучасному англійському розмовному мовленні, яка реалізується в **експлікаційних моделях розчленування синтаксичної структури висловлення**.

Мовленнєве спілкування є тією областю функціонування мовної системи, де речення як основна синтаксична одиниця, що має трьохаспектну характеристику [8: 164], трансформується у висловлення, для якого власне комунікативні характеристики стають найбільше значимими. Структурні моделі речень використовуються комунікантами в мовленні для побудови висловлень з певною іллокутивною функцією [9: 315].

Англійське розмовне мовлення проявляє тенденцію до висловлень зі структурною чи змістовою порушеною цілісністю під впливом особливостей емоційної та раціональної поведінки комунікантів. При розчленуванні синтаксичної структури відбувається розрив речення у мовленні на синсемантичні відрізки, що мають властивості комунікативних, але які можуть утворювати потенційно синтаксичне ціле у випадку експериментального зняття пунктуаційних знаків закінченості речення [1: 143].

У запропонованій статті термін "висловлення" розглядається як "комунікативна одиниця, що варіантно реалізує ту або іншу структуру речення залежно від контексту і ситуації спілкування" [10: 70], що дає нам можливість тлумачити потенційно синтаксичне ціле як просте поширене речення, складнопідрядне речення, складносурядне речення.

Метою цієї статті є детальний аналіз структурно-семантичних особливостей розчленування потенційно складносурядного речення. Результати нашого дослідження доводять, що при розчленуванні синтаксичної структури утворюються постпозитивні сегментовані компоненти, які виконують потенційні функції частин складносурядного речення.

У лінгвістичній літературі існують різні точки зору щодо того, яким чином повинні бути визначені і класифіковані подібні паузально ізольовані постпозитивні сегментовані компоненти. Автори численних досліджень надають їм різноманіті статуси (парцелят, приєднання, відокремлення) з огляду на їх структурну, семантичну, функціональну неоднорідність, і на сьогодні серед лінгвістів не існує єдиної думки з цього приводу, незважаючи на те, що це явище вже давно вивчається в різних мовах (див. І.К. Баталова, А.А. Виноградов, В.О. Дмитренко, Л.І. Конюхова, Ж.Є. Петрашевська, Л.С. Суровенкова, А.П. Сковородников та ін.).

З огляду на комунікативно-функціональну спрямованість нашої роботи, вважаємо за доцільне визначити комунікативно розчленовані синтаксичні конструкції зазначеного типу як приєднувальні. "В усному спілкуванні мовець часто відчуває необхідність щось уточнити, додати до вже закінченого висловлення. Додаткова інформація надається в синсемантичних висловленнях, які вживаються за основним автосемантичним повідомленням і утворюють разом із ним одне комунікативне ціле, виражають одну складну думку. Структура такого цілого чітко розчленовується на основну частину, що є об'єктом інформативного розширення – та, що приєднує, і синсемантичний приєднувальний компонент (компоненти), за змістом і граматично цілком залежний від частини, що приєднує" [11: 101]. Приєднання пов'язане з реалізацією додаткових комунікативних завдань і характеризується зміною семантичного фокуса повідомлення, що виражається в позначенні нового денотата або в описі нових аспектів уже згаданого денотата [12: 7-9].

Аналіз лінгвістичного матеріалу свідчить про те, що розчленуванню можуть піддаватися потенційно складносурядні речення з різноманітними типами сполучникового зв'язку:

а) єднального (найбільш поширеним у даному випадку є сполучник **and**):

"I've invited Nasser to the lunch. And Papa's coming" (H. Kureishi).

"These are fundamental questions of policy. And a structure exists for discussing such things" (D. Hare).

"No, I've never written to him. Neither has my brother" (A. Miller).

"You can't stop Magnum from making pictures simply by revoking contract, Segale. Neither can you stop the free progress of the screen" (H. Robbins).

б) протиставного:

Edmund: /.../ We know what we're trying to forget. But let's not talk about it. (E. O'Neill).

Mary: /.../ You and Jamie have the boys you know. You go out. But I'm alone (E. O'Neill).

Tyrone: /.../ He was prosperous enough, too, in his wholesale grocery business, an able man. But he had his weakness (E. O'Neill).

в) розділового:

"Is it too much trouble for you to put yourself out? Or do you intend to stay on the kitchen all night?" (J. Collins)

"You could learn. Otherwise Droopy Drawers will take over" (M. Binchy).

"I'm the one who's paying. Or rather Ross is" (J. Collins).

При аналізі потенційно складносурядних речень необхідно враховувати тип сполучникового зв'язку для того, щоб краще зрозуміти семантику і комунікативне призначення постпозитивних компонентів. Дії, що описуються частинами речень зазначеного типу, можуть розцінюватися як:

а) одночасні або послідовні (при єднальному типі зв'язку):

"These are fundamental questions of policy. And a structure exists for discussing such things" (D. Hare).

"She's excited, Wyn. And she's madly in love" (M. Way).

Sophie: You are a kind man. And I will also be kind, I hope (L. Hellman).

б) суперечливі, контрастні (при протиставному типі зв'язку). Частини такого потенційно синтаксичного цілого можуть утворювати сильні (в основі антагоністичне протиставлення) і слабкі (в основі неантагоністичне протиставлення) протиставні структури (визначення О.Ю. Обухової [3: 12]) і актуалізувати різноманітні логічні відношення:

"I'm a very emotional person, and when I married Johnny I thought I would be very happy. But I wasn't" (H. Robbins).

"/.../ We can only make a guess. But Ticky always knows" (M. Spark).

Mary: They have always been kind to me, and I to them. But I've never felt at home with them (E. O'Neill).

в) альтернативні (при розділовому типі зв'язку):

Mary: /.../ I might have gone – if I hadn't fallen in love with Mr. Tyrone. Or I might have become a nun (E. O'Neill).

Jamie: /.../ She might not want any lunch. Or she might start having most of her meals alone upstairs. That's happened, hasn't it? (E. O'Neill)

Постпозитивні сегментовані компоненти, які утворюються при розчленуванні потенційно складносурядного речення, виступають як:

а) тлумачення базового висловлення або його частини:

"It's not a contest. He's gone, Matt; we're here. And we don't want to lose you" (J. Michael).

"You can't stop Magnum from making pictures simply by revoking contract, Segale. Neither can you stop the free progress of the screen" (H. Robbins).

"/.../ The real truths are difficult. At first they are forbidding. But they are worth all the others" (Th. Williams).

Mary: /.../ For a time after my marriage I tried to keep my music. But it was hopeless. One-night stands, cheap hotels, dirty trains, leaving children, never having a home – (E. O'Neill)

"I've got my mackintosh and overcoat. Or if they aren't mine, they're Sir William's, which are better" (J. Cary).

"You go home to your mammy where you belong to and get on with the books. Or you'll come to a bad end"(J. Cary).

б) модальна оцінка базового висловлення або його частини:

"/.../ But when he was young he studied every art form he could think of: painting, sculpture, woodcuts, silkscreen, even linoleum cuts. And he was good"(J. Michael).

Sophie: Oh, I have made the decision for myself. And I am pleased (L. Hellman).

"He's charged, all right. Manslaughter. But it might be even more serious than that" (D. Potter).

Crossman: Yes, my dear. You've changed, I've changed. But you're still handsome, if that's what you mean (L. Hellman).

Під час своєї реалізації вербальна комунікація проходить різноманітні етапи, у ході яких учасники комунікативного акту мислено розчленовують ситуацію на епізоди, виділяючи об'єкти розмови і характеризуючи їх залежно від існуючого особистого досвіду. Всі ці етапи мають творчий і минулий характер; від установок суб'єкта мовлення залежить вибір, послідовність і лексико-граматичне оформлення відібраної інформації. Лінійне формування мовлення є причиною виникнення великої кількості конструкцій з приєднанням, пояснювальних номінацій із властивою їм функцією уточнення, тому що думка, яка вербалізується, нерідко вступає в протиріччя з великими об'ємами інформації, моментами контактування та автокоментування. Той факт, що обсяг повідомлюваної інформації може перевищувати об'єм оперативної пам'яті, призводить до пошуку структур, спроможних полегшити процес сприйняття інформації, не знижуючи при цьому її смислової значущості. Крім того, поєднання інформативного навантаження повідомлень, емоційний стан учасників комунікативного акту та їх бажання найбільш експресивно висловити свої думки і почуття для досягнення визначеної комунікативної мети обумовлює появу в неофіційному спілкуванні висловлень, оформлених без чіткого дотримання вимог традиційного синтаксису.

Отже, досліджувані нами експлікаційні моделі розчленування синтаксичної структури висловлення виступають як засіб оптимізації мовленнєвого впливу та мовленнєвої взаємодії. У подальшій роботі вважаємо доцільним аналіз реалізації досліджуваних структур як стилістичного прийому й специфіки їх актуалізації в різноманітних соціальних контекстах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Скребнев Ю.М. Введение в коллоквиалистику. – Саратов: Изд-во Саратов гос. ун-та, 1985. – 210 с.
2. Пономаренко Е.В. Структурно-семантическая и коммуникативно-функциональная характеристика пояснительных номинаций в современном английском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / КГУ. – К., 1991. – 17 с.
3. Обухова Е.Ю. Уточнение в английском языке: Функциональные и семантические аспекты: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / КГУ. – К., 1990. – 20 с.
4. Бузаров В.В. Круговорот диалогической речи или взаимодействие грамматики говорящего и грамматики слушающего. – Ставрополь: Изд-во СГУ, 2001. – 168 с.
5. Орлов Г.А. Современная английская речь. – М.: Высшая школа, 1991. – 240 с.
6. Земская Е.А. Русская разговорная речь. – М.: Наука, 1973. – 485 с.
7. Скребнев Ю.М. Общелингвистические проблемы описания синтаксиса разговорной речи: Автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.677 / МГПИИЯ им. М. Горького. – М., 1972. – 42 с.
8. Иванова И.П., Бурлакова В.В., Почепцов Г.Г. Теоретическая грамматика современного английского языка. – М.: Высшая школа, 1981. – 285 с.
9. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. – К.: ВЦ Академія, 2000. – 368 с.
10. Дородных А.И. Грамматика речевого общения: Учебное пособие. – Харьков: ХГУ, 1987. – 109 с.
11. Виноградов А.А. К вопросу о дифференциации явлений парцелляции и динамического присоединения (на материале русского языка) // Вопросы языкознания – 1981. – №3. – С. 98-109.
12. Суруленкова Л.С. Присоединение и парцелляция в современном французском языке // Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.05 / МГПИИЯ. – М., 1982. – 24 с.

Матеріал надійшов до редакції 16.04.2005 р.

Павленко Л.І. Структурно-семантические характеристики потенциально сложносочиненного предложения в современной английской речи.

Статья посвящена установлению синтаксических особенностей потенциально сложносочиненных предложений и анализу семантики постпозитивных сегментированных компонентов. Ключевые понятия: расчленение структуры предложения, потенциально сложносочиненное предложение, постпозитивный сегментированный компонент.

Pavlenko L. I. Structural and semantic peculiarities of a potential compound sentence in Modern Spoken English.

The article focuses upon structural and semantic peculiarities of potential compound sentences and analyses semantics of postpositive segmented components. Key notions: splitting of the sentence structure, a potential compound sentence, a postpositive segmented component.